

Memo **CONCEPT**

Aan: Bestuursgroep Langedijk - Heerhugowaard
Van: Werkgroep Erfgoeddeal (Broekerveiling, Veldzorg, Staatsbosbeheer, Gemeente Langedijk, Gemeente Heerhugowaard)
Datum: 2 oktober 2019
Onderwerp: Redding Cultuurlandschap Oosterdel

Cultuurlandschap Oosterdel gere(e)d voor de toekomst

De betrokken partijen Museum Broekerveiling, Stichting Veldzorg, Staatsbosbeheer, gemeenten Langedijk en Heerhugowaard zijn in het kader van de landelijke Erfgoeddeal¹ gestart met het inventariseren van mogelijkheden om hier lokaal invulling aan te kunnen geven. Dit proces is nog niet afgerond. Ook is nog niet duidelijk welke uitwerking de Erfgoeddeal gaat krijgen. Partijen zijn inmiddels doordrongen van de urgentie om op korte termijn te starten met maatregelen om de Oosterdel te behouden voor de toekomst. In deze memo beschrijft de Stichting Veldzorg welke bedreigingen zij het hoofd moet bieden. In het tweede deel worden acties geschetst hoe de huidige negatieve spiraal waar De Oosterdel in terecht is gekomen omgebogen kan worden.

Cultuurlandschap Oosterdel wordt bedreigd

Het cultuurlandschap Oosterdel wordt de laatste jaren ernstig aangetast door de Amerikaanse rivierkreeft. Om de Oosterdel te behouden voor ons nageslacht, is komende jaren een interventie noodzakelijk. Vrijwilligersorganisatie Veldzorg doet zijn uiterste best de ontstane schade te herstellen en nieuwe schade te voorkomen. Gebleken is dat deze opgave te groot is voor een vrijwilligersorganisatie. Vandaar dat de stichting in gesprek wil met de genoemde gemeenten, de eigenaar van het gebied Staatsbosbeheer en wellicht ook het Hoogheemraadschap om te komen tot een meerjarenplan om het cultuurlandschap in zijn oorspronkelijke staat te behouden.

De waarde van Cultuurlandschap Oosterdel

Cultuurlandschap Oosterdel is een parel op het grensgebied van Langedijk en Heerhugowaard. De aanduiding 'parel' wordt regelmatig gebruikt in persberichten en (ambtelijke) notities van de gemeente Langedijk. De gemeente Heerhugowaard laat zich eveneens regelmatig uit in deze dan wel gelijksoortige bewoordingen. Een landschap een parel noemen, impliceert iets. Het zegt iets over de grootte en wellicht de pretenties, maar ook dat we hier te maken hebben met een onverwachte en zeer waardevolle plek. De relatief geringe grootte is een feit. De omvang van het cultuurlandschap is 82 hectare, ongeveer zo groot als 150 voetbalvelden bij elkaar.

De geringe pretenties gelden wellicht eveneens voor dit landschap. Het is geen Unesco erfgoed of heeft geen Natura 2000 status. Het heeft ook niet de status van cultureel erfgoed terwijl het dat wel is. In diverse beleidsnota's van zowel de gemeentes Heerhugowaard als Langedijk, maar ook van de provincie Noord-Holland, wordt de cultuurhistorische waarde onderkend. Het cultuurlandschap is het laatste onderdeel van ooit meer dan vijftienduizend eilanden. In de tiende eeuw begon de ontginning van het moeras door de geestmannen en de monniken van Egmond.

---

¹ De Erfgoeddeal is een landelijk programma om bij de grote ruimtelijke opgaven rekening te houden met monumenten, historische stads- en dorpskernen en eeuwenoude landschappen. Bij de opgaven voor de toekomst kunnen we leren van ons erfgoed. Projecten kunnen in aanmerking komen voor opname in het uitvoeringsprogramma en een maximale bijdrage van 47,5 % in de kosten ontvangen.

Het met handkracht, schop en kruiwagen gemaakte landschap ligt er al bijna duizend jaar zo bij. Dat maakt het tot een cultuurmonument, een cultureel erfgoed waar we heel zuinig op moeten zijn.

Met haar bijzondere ontstaansgeschiedenis en karakteristieke verschijningsvorm voegt dit authentieke stukje Langedijk iets unieks toe aan de regio. Het verbreedt en verdiept het regionale cultuurverhaal over handel en creativiteit. Het veilen van groenten bij afslag is hier uitgevonden. Het vertelt het verhaal over de agrarische cultuur en over de met de hand aangelegde (landschaps)iconen.

Het cultuurlandschap heeft overigens wel een status als onderdeel van het Nationaal Natuur Netwerk (NNN). De provincies zijn sinds 2007 verantwoordelijk voor het Natuurnetwerk Nederland op land. Op basis van de kaders in een Natuurbeheerplan kunnen beheerders bij de provincie een subsidie aanvragen voor de uitvoering van dit beheer. De grondslag hiervoor is de landelijk uniforme systematiek van beheertypen van de Index Natuur en Landschap. Een beheertypenkaart vormt de basis voor het verlenen van beheersubsidies op grond van de Uitvoeringsregeling Natuur- en Landschapsbeheer (SVNL). Een beheerder kan alleen voor financiering van het toegekende beheertype in aanmerking komen. De genormeerde beheer vergoeding is niet toereikend voor het reguliere beheer van De Oosterdel met haar specifieke kenmerken. Het Eilandenrijk is kwetsbaar voor golfafslag, de instandhouding kost meer dan de beschikbare beheergelden vanuit natuurbeheer. Uitzonderingen op de normen is niet mogelijk. Ook in bijzondere omstandigheden zoals het bestrijden van invasieve exoten voorziet de regeling niet.

Het cultureel erfgoed is zeker een parel omdat nagenoeg iedereen die voor het eerst kennismakt met het gebied, een glimlach op het gezicht krijgt en verrast is door de mooie, unieke, open en authentieke plek. Deze parel geeft glans aan de regio. Bovendien vormt het culturele erfgoed het geografische hart van de gemeentes Langedijk en Heerhugowaard. De onderscheidende landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten maken dit gebied tot een bijzondere groen – blauwe parel. In veel ontwikkelplannen van zowel Heerhugowaard als van Langedijk speelt Cultuurlandschap Oosterdel een significante rol. Het gebied is een belangrijke drager van identiteit en de bron van veel maatschappelijke en economische activiteiten voor bewoners, bezoekers en ondernemers. Als het cultuurlandschap verloren gaat betekent dit dus dat een aantal gewenste ontwikkelingen niet meer haalbaar zijn en andere zullen moeten worden bijgesteld.

Het gaat slecht met de parel

Het gebied zit vol met uitheemse rivierkreeften. Deze invasieve exoten hebben invloed op zowel de waterkwaliteit, het watersysteem en mogelijk ook de waterveiligheid. Het eet-, knip- en graafgedrag van de uitheemse rivierkreeften tast in versneld tempo het cultuurlandschap aan en leidt tot negatieve effecten op het aquatische ecosysteem en het sterk teruglopen van de aanwezige hoeveelheden water- en oeverplanten.

Op dit moment is vooral het graafgedrag van deze invasieve exoot zichtbaar in het cultuurlandschap. Naar schatting is ca. 10 % van de oevers (ca vijf kilometer) van de akkers aangetast en kalven daarom af dan wel staan op afkalven. Deze afkalving draagt zeker bij aan de vertroebeling van het water.

De vertroebeling is gelukkig nu nog minder zichtbaar, maar wat vrijwel zeker gaat gebeuren is dat de uitheemse rivierkreeften de KRW-score (kader richtlijn water score) sterk negatief gaat beïnvloeden. Huurders van akkers zien geen salamanders meer. Het aantal kikkers is schrikbarend teruggelopen. Waterplanten worden aangevreten door de kreeft sterven daardoor af en zorgen voor verdere eutrofiëring van het water. Het wachten is nu dus wanneer de omslag komt van een helder en soortenrijk aquatisch ecosysteem met een rijke visstand, naar een troebel en soortenarm ecosysteem.

Wat heeft vrijwilligersorganisatie Stichting Veldzorg gedaan

Stichting Veldzorg doet zijn uiterste best om de aangetaste oevers te beschermen. Vanaf zomer 2018 experimenteert de stichting met door vrijwilligers gemaakte wiepen: wilgenmatjes van wilgentenen waarmee de aangetaste oevers onder water worden beschermd. Er zijn echter veel te weinig wilgenmatjes en geld om de nodige wiepen van wilgen bij te kopen is er niet. Daarnaast is er zaad van riet verzameld en riet opgekweekt. Er wordt in de grootste gaten nu jong riet aangeplant. Riet is redelijk stug, daar houden de kreeften niet van, zo lijkt het.

In het najaar repareren vrijwilligers de ergste gaten via riettransplantaties. Daarvoor vervoeren ze riet uit de dijksloot naar de meest aangetaste stukken om te kijken of het daar aanslaat en om te zien of dat stand houdt tegen de kreeft. Op deze wijze kan slechts een gedeelte van de aangetaste oevers worden aangepakt. Aantasting van de oevers gaat sneller dan de vrijwilligers kunnen bijhouden. Er wordt dus wel gedweild, maar de kraan staat wagenwijd open.

Daarnaast is, mede door interventie van SBB, een beroepsvisser ingezet om de kreeften te vangen. Deze was enkele weken actief, maar heeft recent het gebied de rug toegekeerd nadat zeven fuiken zijn gestolen. Deze diefstal wordt niet door de verzekering gedekt. Met als gevolg dat deze bondgenoot is gestopt omdat zijn gereedschap is gestolen.

Het geschetste probleem is besproken met SBB. Die weet geen oplossing om dit urgente probleem op te lossen en heeft geen middelen beschikbaar om de Oosterdel te redden. Wel is toegezegd om te helpen zoeken naar mogelijkheden hoe deze invasie van exoten op te lossen of in elk geval te mitigeren. Tot nu toe zonder tastbaar resultaat.

Wat momenteel ontbreekt, is gedegen onderzoek en monitoring naar welke interventies wel werken, welke interventies verloren tijd zijn en welke maatregelen averechts werken; dat laatste zou ook nog kunnen. Het geschetste probleem is veel te groot voor vrijwilligersorganisatie Veldzorg. Veldzorg experimenteert wel, maar heeft te weinig know how van wat wel en wat niet verstandig is om te doen. Veldzorg kan dit probleem met zijn vrijwilligers en beperkte middelen niet oplossen.

Als we niets doen

Voor het behoud van het Cultuurlandschap Oosterdel is een ingreep noodzakelijk. Als er niet wordt ingegrepen is er over tien of twintig jaar geen parel meer. Eerst ontstaat een gebied met verzakte akkers, omgeven door troebel water waarin niet veel leven meer zit. Daarna groeit het open water door verlanding dicht en ontstaat uiteindelijk een moerasbos.

Het gevolg van de verlanding is dat varen steeds moeilijker gaat worden en het gebied niet meer varend toegankelijk zal zijn. De huidige tuineerdgronden zullen verdwijnen. Tuineerdgronden zijn zavel- en kleigronden met een dikke humus houdende bovenlaag, ontstaan door eeuwenlang ophogen van de grond met bagger uit sloten voor tuinbouw. Tuinbouw, ook als onderdeel van het Museum der 1000 Eilanden, zal dan niet meer mogelijk zijn.

Wat is er nodig

1. De vergoedingen van de SNL regeling zijn ontoereikend om het beheer zodanig uit te voeren dat het Cultuurlandschap Oosterdel in stand blijft. Aanvullende financiering is nodig om robuuste instandhouding te garanderen.
2. Het probleem dat de Amerikaanse rivierkreeft veroorzaakt, is afgelopen jaren ontstaan. Het is een illusie om te denken dat de schade die in die tijd is aangericht, binnen een jaar is opgelost. Dit is een kwestie van een lange adem en vraagt een structurele en integrale aanpak. Er zijn middelen (geld, capaciteit en kennis) nodig om het probleem van de rivierkreeft terug te dringen en op te lossen. Hiervoor is samenwerking tussen gemeenten, Staatsbosbeheer, HHNK en provincie nodig.
3. Hoewel er veel kennis verzameld wordt over de rivierkreeft is nog geen effectieve bestrijdingsmethode voorhanden. Daarvoor is het nodig om de omvang van het probleem in kaart te brengen.
4. Voor de komende (vijf) jaren is een plan nodig hoe het probleem van de rivierkreeft en de dreigende verlanding goed aangepakt kan worden en wie daar aan zouden moeten bijdragen. Er is monitoring nodig of de schade door de rivierkreeft af- dan wel toeneemt zodat de interventieplannen kunnen worden bijgesteld.
5. Een plan is nodig voor het herstel, het beheer en de financiering op de lange termijn.

Wie meer wil weten over de schade door de rivierkreeft:

<https://www.stowa.nl/sites/default/files/assets/NIEUWS/Nieuwsdocs%202019/20190606%20Nieuwsbrief%20plaaagsoorten%20juni%202019.pdf>

Cultuurlandschap Oosterdel kan worden gered

Een eerste verkenning van het probleem door de werkgroep heeft geleid tot de opvatting dat er geen enkele partij de macht of de middelen heeft om het probleem alleen tot een oplossing te brengen. Er is geen enkelvoudige oplossing voorhanden. Wel zijn er enige ideeën (zie bijlage). Om de toekomst van Cultuurlandschap Oosterdel veilig te stellen is actieve betrokkenheid van meerdere organisaties noodzakelijk. En gezien de urgentie is het noodzakelijk om zowel op korte termijn een interventie te doen als om na te denken over toekomstbestendige maatregelen.

Interventie

De voorgestelde korte termijn interventie bestaat uit drie onderdelen:

1. Een bestuurlijke Taskforce instellen bestaande uit de betrokken organisaties Broekerveiling, Veldzorg, Staatsbosbeheer, Gemeente Langedijk, Gemeente Heerhugowaard aangevuld met het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en de Provincie Noord Holland om sturing te geven aan de projectgroep.
2. Het instellen van een multidisciplinaire projectgroep uit verschillende organisaties. De projectgroep geeft sturing aan:
  - a. Het opstellen van een bestuursopdracht
  - b. Het nader en verdiepend onderzoek naar maatregelen die werken. Hierbij wordt gedacht aan samenwerking met het Kenniscentrum Natuur en Leefomgeving (KCNL) en/of de Academische Werkplaats van de Stichting Innovatie Recreatie en Ruimte (STIRR).
  - c. Het vinden van eenmalige en structurele financiering.
3. Het op korte termijn vrijmaken van een bedrag om de reeds ingezette herstelmaatregelen die nu noodgedwongen gestopt zijn weer te kunnen hervatten. Met nieuwe wilgenwiepen kunnen vrijwilligers verder met het repareren van aangetaste oevers en met nieuwe visnetten kan de beroepsvisser weer kreeften vangen.

Financiën.

1. De projectgroep heeft werkkapitaal nodig voor het organiseren van bijeenkomsten en het kunnen inschakelen van deskundigen, benodigd budget € 4.000.
2. Voor het kunnen inschakelen van het KCNL of de STIRR is naar schatting € 10.000 nodig.
3. Er is circa vijf kilometer oever aangetast. Het kan mogelijk tot vijf jaar duren om alle oevers gerepareerd te hebben. Om in het eerste jaar 1 km (à € 34,-/m ex btw) te kunnen herstellen is € 41.200 incl BTW nodig. Het vervangen van de gestolen fuiken kost € 2.200. In totaal dus € 43.400

Voor de eerste interventie is € 57.400 (incl btw) nodig.

Concept Besluit

Vooruitlopend op de verdere operationalisering van de intergemeentelijke samenwerking rondom project 'Kanaalzone Heerhugowaard – Langedijk' wordt het bestuurlijk overleg gevraagd

1. De urgentie voor een plan van aanpak tot behoud van het Cultuurlandschap Oosterdel te onderschrijven.
2. Een Bestuurlijke Taskforce en een multidisciplinaire werkgroep in te stellen.
3. € 57.400,- beschikbaar te stellen voor de eerste interventie Redding Oosterdel. De kosten te delen voor beide gemeentes. Het krediet te dekken uit de Algemene Reserve (Langedijk).

Een aantal te onderzoeken financieringsideeën om het beheer van Oosterdel toekomstbestendig te maken zijn:

- a) Makelaars weten al lang dat mensen graag aan het water of nabij groen willen wonen. Er wordt al enkele decennia onderzoek gedaan naar de invloed van natuur op de waarde van onroerend goed met iedere keer als resultaat dat een groene woonomgeving waarde creëert. Het RIVM spreekt in de Natuurbalans 2002 over een meerwaarde van 10 tot 30 %. Er is echter nog geen goed instrument ontwikkeld hoe die meerwaarde ingezet kan worden voor de kwaliteitsverbetering.
- b) Het Buitenfonds is een onafhankelijke stichting die geld werft voor projecten in de natuur van Staatsbosbeheer. Hiermee kan Staatsbosbeheer waardevolle projecten realiseren, zoals kinderen naar buiten brengen, het conserveren en toegankelijk maken van cultuurhistorische schatten, spannende manieren om natuur te beleven en het maatschappelijke werk van de boswachter mogelijk te maken. Projecten waarvoor geen financiering meer beschikbaar is. Het Buitenfonds wil met bedrijven en particulieren samenwerken om groene wensen voor huidige en toekomstige generaties te realiseren.
- c) Via Crowdfunding VoorNatuur kan iedereen met een goed idee voor de natuur en biodiversiteit in zijn of haar buurt een crowdfunding campagne starten. Bij crowdfunding voer je actief campagne in je eigen netwerk om geld, hulp en materiaal in te zamelen. Het Crowdfunding VoorNatuur-team denkt met je mee en geeft je advies over de opzet van je campagne. Bekijk hieronder hoe je kunt bijdragen aan lopende campagnes of hoe je zelf een campagne opzet.
- d) Inkomsten uit recreatieve diensten. Welke dagrecreatie producten kunnen inkomsten genereren die deels ook bijdragen aan de instandhouding van De Oosterdel. En onder welke voorwaarden is overnachten in het gebied (Boot & Brood, een drijvende ecolodge) mogelijk.
- e) Wat zijn de voor- en nadelen van het winnen van thermische energie uit oppervlaktewater (TEO) in De Oosterdel.